

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احکام کنایان مورد ابتلا

مطابق با فتاوی مراجع عظام تقلید
حضرات آیات خامنه‌ای، سیستانی و مکارم شیرازی
حفظهم الله

زیر نظر استاد محقق فیاض بخش

به کوشش هیئت علمی مؤسسه فرهنگی هنری
جلوه نور علوی

آذرماه ۱۴۰۰

عنوان و نام پدیدآور:

احکام گناهان مورد ابتلا (مطابق با فتاوی مراجع عظام تقلید، حضرات آیات خامنه‌ای، سیستانی و مکارم شیرازی (حفظهم‌الله)) / زیر نظر محمدتقی فیاض بخش: به کوشش هیأت علمی مؤسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی علیه‌السلام.

مشخصات نشر:

تهران: فیض فرزانه، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری:

۳-۶۲ ص: ۵/۲۱۸۵/۱۴، س.م.

شابک:

۹۷۸-۶۲۲-۹۵۹۹۵۶-۳

وضعیت فهرست نویسی:

فیبا

موضوع:

گناه (اسلام)

Sin -- Islam

صفات رذیله

VICES

کفارہ گناه (اسلام)

(Atonement (Islam

اخلاق اسلامی

Islamic ethics

فقه جعفری -- رساله عملیه

Islamic law, Ja'fari -- Handbooks, manuals, etc

فتوهای شیعه -- قرن ۱۴

Fatwas, Shiites -- 20th century

فیاض بخش، محمدتقی، ۱۳۳۲-

خامنه‌ای، سیدعلی، رهبر جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸-

IRI, Leader of, Sayyed Ali, Khamenei, ۱۹۳۹-

مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۰۵-

Makarem Shirazi, Nasir

سیستانی، سیدعلی، ۱۳۰۹-

Sistani, Ali

مؤسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی

BPT۲۲۵/۶

۲۹۷/۴۶۴

۷۳۸۴۰۶۹

فیبا

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

اطلاعات رکورد کتابشناسی:

احکام گناهان مورد ابتلا

مطابق با فتاوی مراجع عظام تقلید، حضرات آیات خامنه‌ای، سیستانی و مکارم شیرازی حفظهم الله

زیر نظر استاد محمدتقی فیاض بخش

به کوشش هیئت علمی مؤسسه فرهنگی هنری

جلوه نور علوی

ناشر: فیض فرزانه

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۹۹۵۶-۳

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۷۹۷۴۷۵۰

برای اطلاع از دیگر محصولات مؤسسه، عدد ۱۰ را

به سامانه ۰۲۱۳۳۹۸۷۹۹۰ پیامک کنید.

جلوه نور علوی

مؤسسه فرهنگی هنری جلوه نور علوی

تلفن: ۰۲۱-۳۳۹۸۷۹۹۰

سایت: www.jelveh.org

کلیه حقوق مادی و معنوی

این اثر متعلق به مؤسسه

فرهنگی هنری جلوه نور

علوی است.

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۲۱	غیبت
۴۸	دروغ
۷۲	تحقیر و توهین و هتک حرمت
۹۸	تهمت، افترا و بهتان
۱۰۴	حسب و تزیین حقوق واجب مردم (عدم رعایت حق الناس)
۱۲۶	استهزا (تمسخر)
۱۳۳	اسراف و تبذیر
۱۴۱	اشاعه فحشا
۱۴۷	غنا و موسیقی حرام
۱۶۹	نظر حرام
۱۸۷	محرمات مربوط به پوشش و حجاب
۲۰۸	قطع رحم
۲۱۸	بدعت و خرافه
۲۲۵	تجسس و افشای سر و ...
۲۳۴	تعزُّب، پس از هجرت
۲۳۸	افتا و قضاوت ناحق
۲۴۲	اضلال و صد عن سبیل الله (بازداری و گمراه کردن از راه حق)
۲۴۷	لف وعده و نقض عهد
۲۵۲	معاملات، مشاغل و درآمدهای حرام

۲۶۰	ربا.....
۲۶۴	تضعیف نظام و جامعه اسلامی و قانون شکنی.....
۲۶۶	تطفیف (کم فروشی).....
۲۷۱	فتنه انگیزی و تفرقه افکنی.....
۲۷۶	فحش و سب.....
۲۷۹	نمامی (سخن چینی).....
۲۸۲	(رابطه و دوستی با نامحرم، ارتباط با دشمنان دین و منحرفان و...)
۲۸۷	اکل و شرب های متفرقه حرام.....
۲۹۱	تراشیدن محاسن.....
۲۹۳	تشبیه به کفار.....
۲۹۶	اظهار تفاخر.....
۲۹۸	اظهار عداوت و بغض و... نسبت به مسلمین.....
۳۰۰	قمار.....
۳۰۳	رقص.....
۳۰۸	سرقه (دزدی).....
۳۱۱	عاق والدین.....
۳۱۴	غصب.....
۳۱۹	استشمام و عطر زدن حرام.....
۳۲۲	گناهان متفرقه مربوط به پا و قدم.....
۳۲۸	لعن و نفرین (به ناحق).....
۳۳۰	لمس و مس حرام.....
۳۳۳	مراء و جدال.....
۳۳۵	مکر و خدعه.....
۳۳۷	قنوط من رحمة الله (اظهار ناامیدی از رحمت الهی).....
۳۴۰	استمنا.....
۳۴۴	اعتراف به گناه (نزد خلق خدا).....
۳۴۶	اصرار بر گناه.....
۳۴۹	انتفاء (بیزاری از نسب).....
۳۵۰	چند مسئله شرعی کلی درباره «توبه».....
۳۵۲	فهرست تفصیلی.....
۳۷۹	فهرست منابع.....

مقدمه

«الإمامُ الكاظمُ عليه السلام: تَفَقَّهُوا فِي دِينِ اللَّهِ؛ فَإِنَّ الْفِقْهَ مِفْتَاحُ الْبَصِيرَةِ وَتَمَامُ الْعِبَادَةِ وَالسَّبَبُ إِلَى الْمَنَازِلِ الرَّفِيعَةِ وَالرُّتَبِ الْمَجْلِيلَةِ فِي الدِّينِ وَالدُّنْيَا وَفَضْلُ الْفَقِيهِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الشَّمْسِ عَلَى الْكَوَاكِبِ وَمَنْ لَمْ يَتَفَقَّهْ فِي دِينِهِ لَمْ يَرْضَ اللَّهُ لَهُ عَمَلًا.»^۱

«امام کاظم علیه السلام فرمود: در دین خدا فقیه و دانا شوید؛ زیرا همانا فقه کلید بصیرت و مایه کمال عبادت و سبب رسیدن به مقامات بلند و مراتب گران قدر در دین و دنیا است و برتری فقیه بر عابد، همچون برتری خورشید بر ستارگان است و هر که در دینش دانا و فقیه نشود، خداوند هیچ عملی را از او نپسندد.»

اهمیت اخلاق و مباحث اخلاقی بر هیچ کس پوشیده نیست. همه فطرت‌های پاک از زشتی‌ها و رذایل اخلاقی متنفرند و فضیلت‌های اخلاقی را ذاتاً دوست می‌دارند. اقوام روزگار به اخلاق زنده‌اند

قومی که گشت فاقد اخلاق مردنی است^۲

اهمیت این مسئله تا جایی است که خداوند به رسول گرامی‌اش صلی الله علیه و آله مباحث گونه می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ»^۳.

۱. بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۳۲۱، ح ۱۹.

۲. قطعات ملک الشعراء بهار، شماره ۲۴.

۳. القلم، ۴.

امام باقر علیه السلام در توضیح این آیه شریفه می فرماید: مراد از اخلاق همان اسلام است.^۱ بنابراین همه دین در یک نگاه کلی در اخلاق ظاهر می شود؛ چنان که از وجود مقدس حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله نقل شده است که: «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ».^۲

در میان موضوعات و مسائل اخلاقی، شناخت گناهان و مسائل مربوط به آن‌ها اهمیت ویژه‌ای دارد که این امر، از میان آیات قرآن کریم و نیز کلمات گهربار اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام - به صراحت یا به اشاره- برداشت می شود.

همچنین عقل حکم می کند که اگر چیزهایی مانع تکامل و پیشرفت انسان به مدارج قرب الهی است، از میان برداشته شود و لازمه آن، شناخت این موانع می باشد. چه مانعی بزرگ‌تر از گناه و معصیت پروردگار متعال؟

به همین دلیل، علما و بزرگان ما -از جمله امام خمینی رحمته الله علیه- همواره بدین مسئله (شناخت و ترک گناهان)، در سیره علمی و عملی خود اهتمام ویژه داشته و دارند.

اساساً در قریب به اتفاق مکاتب اخلاقی و تربیتی اسلام، از جمله مکتب علامه طباطبایی رحمته الله علیه، اولین گام در ارتقای اخلاقی و به اصطلاح «تهذیب نفس»، ترک گناهان شرعی و ظاهری است. اهمیت این مرحله در این مکتب تا حدی است که به جرئت می توان گفت: شرط ورود به مراحل بعدی، گذراندن درست این مرحله (انجام واجبات و ترک گناهان) است. از طرفی لازم است که سالک الی الله این محرمات را بشناسد تا مبدا مبتلا به گناهی شده باشد و او نسبت به این خطر جاهل باشد! به همین دلیل، در این

۱. «الإمامُ الباقرُ علیه السلام في قوله تعالى: «إِنَّكَ لَعَلَّ خُلِقْتَ عَظِيمًا»: «هُوَ الْإِسْلَامُ»؛ (معاني الأخبار، ص ۱۸۸)

۲. من مبعوث شدم تا مکارم اخلاق را تمام نمایم. (مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل (ط. مؤسسة آل البيت علیهم السلام، ۱۳۲۰ ه. ق.)، ج ۱۱، ص ۱۸۷).

مکتب شناخت گناهان نیز اهمیت ویژه‌ای دارد.^۱ در کنار همه نکات فوق، «فقه» اصطلاحی و مسائل فقهی و احکام شرعی نیز، در جای خود از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا این علم با حلال و حرام‌های روزمره ما سروکار دارد و باید حکم هر یک از افعال ما بر اساس اسلوب‌های تعیین شده مشخص شود و لذا بیشترین اهتمام علما و فقهای شیعه، در طول تاریخ، بدین مسئله بوده است. در نتیجه، آن مسائل و مباحثی که پیوند با این دو عرصه (اخلاق و فقه) ایجاد کرده باشد، اهمیت مضاعف و بسیار ویژه‌ای دارد. طبعاً از جمله این مباحث، مسائل و احکام فقهی مربوط به گناهان و مُحَرّمات می‌باشد.

تصریح فقها به وجوب یادگیری مسائل مورد ابتلا

در میان فتاوای مراجع عظام تقلید، مطالبی مبنی بر وجوب شرعی یادگیری احکامی که بیشتر مورد ابتلای مکلفین قرار می‌گیرد، یافت می‌شود که برخی از آن‌ها ذکر می‌شود:

■ مسئله ۱۱: مسائلی را که انسان غالباً به آنها احتیاج دارد، واجب است یاد بگیرد.^۲ (امام خمینی و آیات عظام خویی، گلپایگانی، اراکی، بهجت، خامنه‌ای، تبریزی، شبیری زنجانی، صافی گلپایگانی و نوری همدانی)

■ آیت‌الله العظمی سیستانی: بر مکلف لازم است مسائلی را که احتمال می‌دهد به واسطه یاد نگرفتن آنها در معصیت - یعنی ترک واجب یا فعل حرام - واقع می‌شود، یاد بگیرد.^۳

۱. یکی از انگیزه‌های اصلی برای تهیه و تدوین این اثر، تلاش در پرداختن به همین مسئله مهم است که آن دغدغه بسیاری از افرادی می‌باشد که در مسیر اصلاح اخلاق و تهذیب نفس - به ویژه در مکتب تربیتی علامه طباطبایی رحمته‌الله علیه - گام برمی‌دارند.

۲. توضیح المسائل مراجع (مطابق با فتاوای سیزده نفر از مراجع معظّم تقلید)، ص ۲۱.

۳. رساله توضیح المسائل آیت‌الله سیستانی، مسئله ۱۰.

■ آیت الله العظمی مکارم شیرازی: هرکس باید مسائلی را که معمولاً مورد احتیاج او واقع می شود یاد گیرد یا طریقه احتیاط آن را بداند.^۱

تبیین مقصود از «احکام گناهان»

مقصود از احکام گناهان یا به تعبیر کامل تر: «احکام فقهی گناهان»، حکم های تکلیفی شرعی (واجب، مستحب، مباح، مکروه و حرام) مرتبط با گناهان و محرمات می باشد که باید حکم فقهی آن را فقیه و مجتهد استنباط و سپس بیان نماید. در نتیجه، مباحث آن مربوط به علم «فقه» می باشد. برای مثال، در مورد گناه «غیبت»، غیبت کودک و مجنون یا مسئله غیبت غیرمسلمان یا اساساً تعریف فقهی «غیبت» و...، موضوعات و احکام فقهی «غیبت» محسوب می شود. بنابراین در این اثر به موضوعات و مباحث اخلاقی مربوط به آن گناه، مانند ریشه ها و علل اخلاقی آن یا رذائل اخلاقی مرتبط با آن و یا پیامدهای دنیوی و اخروی اش و ... - با وجود اهمیتشان - پرداخته نمی شود و باید در جایگاه دیگری مطرح شود و این موارد مربوط به علم «اخلاق» می باشد و باید در آن مطرح شود. در واقع می توان عنوان کلی این مباحث را «احکام اخلاقی گناهان» دانست؛ نه «احکام فقهی» آن ها.

پیشینه «احکام فقهی گناهان»

همان طور که بسیاری از موضوعات علمی در طول تاریخ تطوّر علوم، گسترده می شوند یا - به اصطلاح - فروعات جدیدی پیدا می کنند، این موضوع (احکام فقهی گناهان) نیز، هنوز به شکل مجزا و مبسوط، مطرح نشده است. چه بسا دلیل آن گستردگی فروعات آن در ابواب گوناگون فردی و اجتماعی است؛ به همین سبب است در میان کتب فقهی، کتاب یا رساله ای (استدلالی و یا فتوایی) که

۱. رساله توضیح المسائل آیت الله مکارم شیرازی، مسئله ۱۲.

به طور مستقل و مفصل، تحت این عنوان («احکام گناهان» یا «فقه الذنوب» و عناوینی از این دست) تدوین نشده و یا حتی در کنار پنجاه و دو باب فقهی مشهور، یک باب مختص به این موضوع در نظر گرفته نشده است؛ البته این بدان معنا نمی‌باشد که هیچ فتوا و مطلبی فقهی در این باره، در آثار بزرگان شیعه موجود نیست. این سخن به معنای نادیده گرفتن زحمات مجاهدانه و خالصانهٔ علما و فقهای عظام (رضوان الله تعالی علیهم)، در طول تاریخ فقه شیعه نیست و هر طالب علمی که اندک آشنایی با ثراث عظیم فقهی ما داشته باشد، تصدیق می‌کند که بزرگان ما از جان خود برای اعتلای فقه اهل بیت علیهم‌السلام مایه گذاشته و می‌گذارند؛ بلکه سخن در پرداختن به این موضوع مهم به عنوان یک موضوع و یک باب مستقل می‌باشد. البته شاید این مطلب توقع نابجایی باشد. زیرا مسائل فقهی اخلاقی بسیار متنوع و گسترده است (که از گناهان زبان - مثل غیبت، دروغ، تهمت و... - تا گناهان مالی و معاملاتی - مثل ربا، رشوه و... - و نیز از بزرگ‌ترین گناهان کبیره - مثل قتل، زنا، لواط و... - تا گناهان کوچک‌تر را شامل می‌شود). همچنین بسیاری از این مسائل و احکام در لابه‌لای برخی ابواب فقهی - خصوصاً ابواب مکاسب و معاملات حرام - یافت می‌شود که در ذیل به برخی اشاره می‌گردد.

مسائل و احکام مربوط به گناهان کبیره، بیشتر در ابواب «مکاسب محرمه» می‌باشد و به جرئت می‌توان گفت پرچم‌دار آن شیخ اعظم انصاری رحمته‌الله است.

موضوع «مکاسب محرمه»، کسب‌ها و تجارت‌های حرام می‌باشد. از جملهٔ این کسب‌ها و از جمله ابواب کتاب‌های مکاسب محرمه: آن کارهایی است که اکتساب به آن‌ها حرام است؛ به سبب اینکه خود این کارها عمل حرام می‌باشد. («ما یحرم الاکتساب به لکونه عملاً

محرماً فی نفسه». احکام مربوط به گناهان، بیشتر در این باب مطرح شده است. بدین ترتیب که به بهانه‌ی طرح این موارد (مثل غیبت، کذب، دشنام و...)، معنا و احکام فرعی ذیل آنها نیز بحث شده است. علاوه بر کتاب مکاسب محرمه (اثر گران سنگ شیخ اعظم انصاری) و شروح و حواشی متعدد آن، می‌توان از «المکاسب المحرمة»، اثر فقهی امام خمینی رحمته الله علیه، و «أحكام المتاجر المحرمة»، اثر فقیه نبیل، شیخ مهدی کاشف‌الغطاء رحمته الله علیه^۱ و نیز «المکاسب المحرمة»، اثر آیت‌الله اراکی رحمته الله علیه و ... نام برد.

در اینجا، لازم است در میان آثار فقهی عظام معاصر (حفظهم الله)، از رساله‌ی توضیح المسائل فقهی-اخلاقی آیت‌الله العظمی مظاهری (دامت برکاته) نیز یاد کرد. ایشان بخش دوم رساله‌ی توضیح المسائل خود را به احکام فقهی-اخلاقی مربوط به بسیاری از گناهان، اختصاص داده‌اند. در اثر پیش رو، از این منبع نیز استفاده شده است؛ تا آنجا که -بنابر توضیحاتی که بیان خواهد شد- اسلوب کلی این کتاب و بسیاری از عناوین، از اثر مذکور معظّم له، الهام گرفته شده است.

موضوعات و عناوین گناهان و ملاک انتخاب آنها

با استعانت از روایات مربوط به گناهان و نیز کتب فقهی مربوطه که اشاره شد و برخی منابع فقهی-اخلاقی دیگر، لیستی از گناهان -به اصطلاح- شرعی و ظاهری که ارتکاب آنها حرمت فقهی دارد، مهیا گردید. ملاک انتخاب این عناوین (گناهان) آن است که بدون هیچ شرط و قیدی، تحقق آن (یعنی عمل به آنها) برابر با حرمت فقهی باشد؛ (یعنی فقیه آن را حرام بداند). مگر اینکه استثنایی در موارد آن باشد؛ مثل استثنائات غیبت. بنابراین، گناهان و ردائل اخلاقی‌ای

۱. متوفای ۱۲۹۸ ه.ق.

مثل حسد، کبر، بخل، طمع و...، موضوع بحث ما نیست و در این اثر بدان پرداخته نشده است. زیرا این موضوعات به خودی خود، از صفات قلبی بوده و - بنابر فرموده فقهای عظام - مادامی که به عمل منجر نشود، حرام شرعی و فقهی نمی باشد. (اگر چه رفع و ازاله آن‌ها از قلب ضروری است و در مباحث اخلاقی آن‌ها را حرام اخلاقی می نامند.) این موضوعات به جای خود اهمیت فراوان داشته و به همین دلیل، پرداختن به آن‌ها - اگر چه با رویکرد فقهی - نیز دغدغه ما می باشد و به یاری خدای متعال، در مراحل بعدی به آن‌ها نیز پرداخته می شود.

تلاش بر این بوده که در این مجموعه تمامی اموری که حرام فقهی بوده و محل بحث ما است، احصا و بررسی شود و هیچ چیزی که در شریعت مقدس شرعاً حرام محسوب شده و در ثقلین بحثی - و لو اندک - از آن شده، از قلم نیفتاده باشد. از بزرگ‌ترین گناهان کبیره (که در رأس آن‌ها «شرک و کفر» است) گرفته تا گناهان کوچک‌تر، بررسی شده و با جست‌وجوهای گسترده و مراجعات متعدد به منابعی که ذکر خواهد شد، مسائل و استفتائات مربوط به این گناهان، استخراج و تنظیم و دسته‌بندی گردید. با دسته‌بندی و عنوان‌بندی‌ای که انجام شد، مجموع این گناهان، به هفتادوپنج مورد رسید.^۱ برخی از این عناوین، کاملاً مشهور بوده و در ابواب کتب روایی و نیز فقهی - اخلاقی ما با همین عنوان از آن‌ها یاد شده است؛ مثل غیبت، کذب (دروغ)، ربا، قطع رحم، نَمّامی (سخن‌چینی) و... اما برخی دیگر، با اینکه از نظر فقها، مصادیق حرامی دارند، عنوان خاصی را برای آن در منابع مذکور نمی‌توان یافت. به دلیل اینکه

۱. طبق توضیحی که جلوتر خواهد آمد - مبنی بر تلخیص این موضوعات - در اثر پیش رو، پنجاه موضوع از کل این موضوعات ارائه شده‌اند و ما بقی - با وجود اینکه احکام مربوط به آن‌ها استخراج و تنظیم شده - در این اثر آورده نشده‌اند.

می‌توان آن‌ها را ذیل یک موضوع مشخص قرار داد، عنوانی برای این مصادیق مشخص شده است. مثلاً از نظر غالب فقهای عصر ما (لااقل سه مرجع تقلید معظّمی که نظراتشان گردآوری شده)، هرکاری که موجب تضعیف نظام اسلامی بوده و یا مصداق جدی قانون شکنی در این نظام مقدس باشد، شرعاً حرام می‌باشد. این موارد با اینکه گناه هستند، ولی نمی‌توان عنوان خاصی در ابواب روایی و حتی فقهی-اخلاقی برایشان یافت. لذا عنوانی با این تعبیر برایشان مشخص شده است: «تضعیف نظام اسلامی و قانون شکنی». و... در این میان، موضوعاتی بودند که با وجود اینکه چند روایت از ائمه هدی علیهم‌السلام درباره آن‌ها وارد شده، هیچ مطلب فقهی و حکم شرعی‌ای -لااقل در منابع مدّ نظر- درباره آن‌ها یافت نشد. طبعاً مسائل مهم در این موضوعات در قالب استفتایی به دفتر مراجع عظام، -همان‌طور که اشاره خواهد شد- ارسال گردیده و ذیل موضوع مورد نظر، آورده شده است. (مثل گناه «انتفاء» که در اثر پیش رو مطرح شده است.)

منابع اثر پیش رو

بر اساس مطالبی که بیان شد، طبعاً منابع این اثر، آثار و کتب فقهی-فتوایی فقهای عظام می‌باشد. (اگرچه، از کتب فقهی-استدلالی ایشان نیز می‌توان، در این راستا، استفاده نمود.)
 باتوجه به اینکه هدف از گردآوری این اثر، استفاده مکلفین و مقلدین حال حاضر و اطلاعشان از احکام گناهان می‌باشد و نیز غالب آن‌ها در احکام شرعی از مراجع تقلید در قید حیات تقلید می‌نمایند، پس توقع می‌رود که تنها فتاوای این بزرگان مدّ نظر باشد. بنابراین، منابع ما در این گردآوری، آثار فقهی این اعظام (حفظهم الله) می‌باشد. همچنین باتوجه به گستردگی «احکام گناهان»، اگر قرار بود

فتاوی‌ای همهٔ مراجع عظام حال حاضر آورده شود، حاصل آن کتابی با حجم چند هزار صفحه می‌شد و سال‌های سال گردآوری و تدوین آن به طول می‌انجامید.

بنابراین، در این اثر، نظرات و فتاوی‌ای سه تن از مراجع عظام حال حاضر گردآوری شده است: مقام معظم رهبری رحمته الله علیه، آیت‌الله العظمی سیستانی رحمته الله علیه و آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی رحمته الله علیه.

از جمله منابع استخراج نظرات این بزرگوران (حفظهم الله) پایگاه‌های اطلاع‌رسانی دفتر هر یک، رساله‌های توضیح المسائل و أجوبة الإستفتاءات و... می‌باشد. (این منابع - که مورد تأیید دفتر مراجع عظام است - به طور دقیق‌تر و تفصیلی در انتهای کتاب بیان شده است.)

همچنین، در روند گردآوری، مسائل و سؤالات مهمی که توضیح و پاسخ آن‌ها از میان منابع مذکور یافت نشد، در قالب استفتایی رسمی - به صورت اینترنتی - به پایگاه‌های اطلاع‌رسانی هر یک از بزرگواران ارسال شد و پاسخ آن - بدون دخل و تصرفی - به مطالب کتاب ملحق گردید.

روش و مراحل گردآوری و تدوین اثر پیش رو

این کار پژوهشی از سال ۱۳۹۶، در دفتر موسسهٔ فرهنگی هنری جلوه نور علوی به طور جدی آغاز گردید. در مراحل انجام آن، بیش از پانزده نفر از طلاب فاضل حوزهٔ علمیه نیز همکاری داشته‌اند. مجموع ساعات علمی اختصاص یافته به این پژوهش تا به حال - بیش از ۱۷۰۰ ساعت مفید می‌باشد.

اما روند این گردآوری بدین شکل بود که: در ابتدا، پس از احصای موضوعات و عناوین گناهان، - که پیش‌تر ذکر شد - با مراجعه به منابع موثق مذکور، هر فتوا و مطلب فقهی‌ای که منتسب

به این سه مرجع عالی قدر می‌باشد، استخراج شد. در مرحله بعد، مجموعه‌ای از این مسائل و استفتائات - با اسلوب مشخص که اشاره خواهد شد-، مرتب و مدوّن گردید.

در این میان، مسائل و سؤالاتی بودند که نظر یک یا دو تن از این سه مرجع عالی قدر، درباره آن یافت نشد و حتی برخی مسائل بودند که درباره آن، نظر هر سه بزرگوار (حتی در قالب ارسال استفتاء به پایگاه‌های اطلاع‌رسانی اعظام) نیز مشخص نشد. این موارد، در قالب استفتائاتی، تحت عنوان «سؤالات بدون پاسخ» جمع‌آوری شد. (پاسخ این سؤالات نیز با عنایت دفاتر منسوب به این سه مرجع تقلید بزرگ، -إن شاء الله- دریافت شده و به محتوای مذکور، ملحق می‌گردد.)

در تنظیم این اثر، تلاش در حفظ متن موجود در منابع (خصوصاً رساله‌ها) بوده و به دلخواه خود دخل و تصرفی در عبارات آنها نشده است. البته در برخی موارد که متن پرسش یا پاسخ یا توضیح مسئله‌ای طولانی شده و نقل مستقیم و کامل آن، موجب رنجش خوانندگان محترم می‌شد - با حفظ کامل مضمون و محتوا- عبارت مربوطه، اندکی تلخیص شده است.

اسلوب و چیدمان مطالب در هر موضوع

اسلوب طرح مسائل و استفتائات به دست آمده، بدین صورت است که به ترتیب، برای هریک از موضوعات (گناهان)، معنا و حکم آن، سپس اقسام و مصادیق و احکام فرعی و نیز استثنائات آن و در آخر کیفیت توبه از آن مطرح شده است. (البته در آغاز، برای هرگناه، از باب تیمن و تبرک آیه‌ای از کلام الله و روایتی از جوامع روایی شیعه ذکر شده است تا به جایگاه آن گناه، در ثقلین نیز اجمالاً اشاره شود.) دلیل چنین چیدمانی، برگرفته از اسلوب تراث فقهای عظام

از جمله مکاسب محرّمه مرحوم شیخ انصاری بوده است، به این ترتیب که: اولاً موضوع مد نظر - مثلاً غیبت - به طور دقیق تعریف و معنا شده و سپس حکم کلی آن بیان می‌گردد (یا بالعکس)؛ سپس اقسام و مصادیق آن بیان شده تا معلوم شود چه مواردی غیبت هست و چه مواردی، نیست. (برای مثال، آیا غیبت کودک یا دیوانه اساساً غیبت محرّم هست یا خیر؟ و...) بعد از آنکه تا حدودی دایره مصادیق آن گناه مشخص شد، برخی مسائل فرعی و مرتبط با آن موضوع که لازم است حکم آن بیان شود مطرح می‌گردد. (مثلاً حکم نماز خواندن در جایی که غیبت می‌شود، چیست؟) این موارد نیز «احکام فرعی» نام‌گذاری شده است. سپس - در برخی گناهان - استثنائاتی وجود دارد که اگر چه آن گناه مربوطه، بر آن موارد، صدق می‌کند، اما به دلایلی حرمت ندارد. (مثلاً غیبت شخص متجاهر به فسق که استثنائاً جایز است.) این موارد نیز تحت عنوان «مستثنیات» مطرح می‌شود.

در پایان نیز، اگر نکته فقهی خاصی در فتاوی پیرامون روش توبه از آن گناه وجود دارد، ذکر شده. (مثلاً آیا در توبه از «غیبت»، حلالیت طلبیدن از شخصی که غیبت او شده، واجب است یا خیر؟ و...) نکته: در بسیاری از مسائل، تمایز بین اینکه آن مسئله، مصداقی از مصادیق آن گناه را بیان می‌کند یا از فروعات و احکام فرعی آن است، دشوار می‌باشد (که در برخی از این موارد عنوان کلی «اقسام و احکام فرعی»، زده شده است). اما از آنجایی که در کل، مصادیق یک گناه با احکام فرعی آن - با دقت فقهی - دو مقوله جدا هستند، در بیشتر موضوعات این دو عنوان جدا آمده‌اند. این مطلب در مورد «معنا و حکم گناه» و «مصادیق آن» نیز جاری است.

برخی موارد فوق (از حکم و معنای گناه تا استثنائات آن) در

بسیاری از موضوعات (گناهان) یافت نمی‌شود یا اساساً موضوعیتی ندارد. برای مثال، موضوع «دروغ»، هم تعریف و حکم آن ذکر شده است؛ هم مصادیق و احکام فرعی آن و هم استثنائات و توبه از آن. اما -مثلاً- برای موضوع «عاق والدین»، موردی تحت عنوان «استثنا»، متصور نیست. یا مثلاً موضوع «سرقت»، تعریفش روشن است و نیاز به بیان ندارد. طبعاً این موارد، در این اثر، ذکر نشده است. (البته در برخی موضوعات، بعضی از این موارد -اقسام و احکام فرعی و...- به سبب اینکه در منابع، مطلبی در این باره یافت نشده، ذکر نگشته است.)

نمایه‌زنی برای هر مسئله

برای هر یک از مسائل (اعم از پرسش و پاسخ و غیر آن)، در این اثر، نمایه یا عنوانی زده شده است تا موضوع مسئله، اجمالاً مشخص باشد؛ خصوصاً در پرسش و پاسخ‌های طولانی.

در برخی موارد، ذیل یک نمایه، بیش از یک پرسش یا مسئله نوشته شده است. زیرا نمایه همه آنها یک چیز می‌باشد؛ البته ممکن است مضمون هر سوالی مسئله اندک تفاوتی در جزئیات داشته باشد.

در ترتیب مسائل (خصوصاً در بخش اقسام و مصادیق)، سعی شده است که ترتیب اهمیت و مورد ابتلا بودن هر مسئله، رعایت شود؛ البته در عین حفظ ارتباط برخی از آنها. مثلاً در موضوع «بدعت و خرافه»، ابتدا اقسام و مصادیق آن به دو قسم کلی (برخی خرافات و بدعت‌های رایج، و خرافات و بدعت‌ها در عزاداری‌ها) تقسیم شده‌اند؛ سپس در هر قسم، هر مسئله به ترتیب اهمیت و مورد ابتلا بودنش مطرح شده است.

تنظیم «احکام مورد ابتلای گناهان»

در نتیجه مراحل گردآوری و تنظیمی که ذکر شد، بیش از ۱۴۰۰ صفحه مطالب مربوط به احکام گناهان به دست آمد که این مقدار، حجم گسترده‌ای است. از طرفی، برخی از این موضوعات (مثل قتل، فرار از جهاد، سحر و...) و نیز برخی از احکام مربوط به گناهان دیگر، نادر بوده و ابتلای به آن‌ها - حداقل در بین متشرّعه - زیاد نیست. البته ممکن است باقی مسائل مربوط به آن گناه، کاربردی باشد. مثلاً در موضوع «اشاعه فحشا»، با وجود اهمیت و کاربرد کلی‌اش، مسئله «ورود غیرمسلمان به اماکن عمومی با حالت مستی»، ابتلای بسیار کمتری دارد.

بنابراین، لازم بود که تلخیصی (به شکل موضوعی)، از این حجم گسترده، ارائه شود تا خوانندگان محترم مجبور نباشند که برای اطلاع از احکام کاربردی گناهان، همه آن‌ها را مطالعه نمایند. اثر پیش رو حاصل تنظیم این تلخیص، می‌باشد. منظور از تلخیص، انتخاب مسائل مورد ابتلا و حذف مسائل غیرمورد ابتلا بوده و هرگز در اصل استفتا تصرفی نشده است.^۱

دیگر موضوعات (گناهان) بررسی شده

در اینجا شایسته است که عناوین ما بقی موضوعاتی که در این اثر ارائه نشده‌اند را ذکر نماییم تا به علاوه موضوعات مطرح شده در این اثر - که در فهرست ملاحظه می‌نمایید - مجموعه‌ای از همه گناهان شرعی خدمت خوانندگان محترم ارائه شده باشد. این موضوعات باقی‌مانده عبارتند از:

«شُرک و کفر»، «زنا»، «لواط و ملحقات آن»، «قتل»، «قذف»،

۱. این اثر در راستای نشر مسائل شرعی مورد ابتلای مردم برای روحانیون و طلاب علوم دینی جهت استفاده در امور تبلیغی نیز بسیار مفید خواهد بود. ان‌شاءالله.

«قتال حرام و محاربه»، «فرار از جهاد»، «قیادت و دیانت»، «اعانت بر اثم و ظلم و...»، «افساد فی الارض»، «آکل مال یتیم»، «شرب خمر و مسکرات»، «رشوه»، «تصویر (نقاشی و مجسمه سازی و... حرام)»، «احتکار»، «تعییر و سرزنش»، «سحر و ملحقات آن»، «عمل نکردن به وصیت و وقف و...»، «کتمان حق و شهادت ندادن»، «کوتاهی در حوائج مسلمین»، «نفاق و دوزبانی»، «نَجَس»، «منت گذاشتن»، «مدح غیر مستحق و تملُّق».

در پایان، لازم می دانیم از دفتر مقام معظم رهبری علیه السلام و حضرت آیت الله مکارم شیرازی علیه السلام که در این راستا همکاری لازم را مبذول داشته و نکات و اصلاحات مد نظرشان را ارائه فرمودند، نهایت تشکر را داشته باشیم. همچنین لازم است از برادر ارجمند، حجت الاسلام سجاد رازگردانی که مسئولیت مدیریت این پروژه و تدوین و تحقیقات این اثر را عهده دار بودند تشکر و تقدیر نماییم. همچنین از جناب حجت الاسلام محمدتقی جوادی و آقایان امیر رحیم زاده، مرتضی شریعتی، سعید مرتضی پور، مصطفی خورانی، حمید عابدی و دیگر عزیزانی که به نحوی در گردآوری این اثر همکاری نمودند، قدردانی نموده و از خداوند مئان طلب می کنیم که این قلیل را به فضل و کرم بی نهایتش از ما قبول نموده و مرضی وجود مبارک امام زمانمان حضرت بقیة الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار دهد؛ **إن شاء الله.**

مؤسسه فرهنگی هنری

جلوه نور علوی علیه السلام

پاییز ۱۴۰۰